Kaim, Barbara

Koronacja sasanidzkiego "króla królów"

Światowit 41/Fasc.A, 115-120

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Barbara Kaim

KORONACJA SASANIDZKIEGO „KRÓLA KRÓLÓW"*

Miejsce i przebieg koronacji sasanidzkiego monarchy od dawna stanowiły obiekt licznych spekulacji. A. Christensen sądził, iż założyciel dynastii Ardaszir I, koronował się w stolicy Persydy Estahrze, gdzie jego przodkowie pełnili funkcję kapłanów w świątyni Anahity lub też w pobliskiej grocie skalnej w Naqsh-e Rustam, gdzie znajdują się reliefy Ardaszira I i jego następcy Szapura I[1].

S. Wikander zgodnie ze swoją teorią o ewolucji kleru zoroastryjskiego uznał, iż w czasach przewagi kapłanów *herbed* nierozerwalnie związanych z miastem Estahr - ośrodkiem kultu Anahity, tam właśnie koronowali się władcy sasanidzcy. Kiedy zaś na czele kościoła zoroastryjskiego stanął *Mobedan Mobed*, prawdopodobnie na początku V w. lub też pod koniec IV w., koronację przeniesiono do świątyni ognia Atur Gusznasp w Sziz, w Azerbejdżanie, gdzie kapłani *mobed* odgrywali najważniejszą rolę[2].

Zdaniem S.H. Taqizadeha, autora prac nad chronologią pierwszych władców sasanidzkich, pierwsi Sasanidzi koronowali się dwukrotnie: po raz pierwszy w Estahrze jako władcy Persydy, po raz drugi, po objęciu władzy nad całym imperium, jako Król Królów, być może w czasie babilońskiego Nowego Roku, w Ktezyfonie lub w jakimś innym mieście[3].

Po przejęciu władzy nad Estahrem Ardaszir I koronował się jako król w 208 r. a po zdobyciu Ktezyfonu, prawdopodobnie 26 sierpnia 226 przyjął tytuł Króla królów. Na przełomie 239/40 r. koronował swego syna Szapura w Ktezyfonie jako współregenta. Prawdziwa koronacja Szapura odbyła się dopiero po śmierci Ardaszira najprawdopodobniej na przełomie 240/1 r.[4] Ibn an-Nadin w swym dziele

---

*Skróty użyte w artykule:
NÖLDEKE, *Tabari* - AL-TABARI, *Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden* [TH. NÖLDEKE *trad.*], Leyden 1973
Fidrousi - Le lives des rois par Abou'l Kasim Fidrousi [J. MOHL *trad.*], Paris 1877 -78

1 A. CHRISTENSEN, *L' Iran sous les Sassanides*, Copenhague 1944, p. 90.

2 S. WIKANDER, *Feuerpriester in Kleinasien und Iran*, Lund 1946, p. 148.

3 S.H. TAQIZADEH, *The Early Sasanians*, Bulletin of the School of Oriental and African Studies 11, 1943, p. 15-16. Niemniej niektóre źródła podają, że Ardaszir po zajęciu Hatry abdykował na rzecz swego syna: *Codex Manichaicaus Coloniensis* 18 [L. SCHMIDT, H.J. POLOTSKY *trads.*], Stuttgart 1940, p. 1-16.

4 Treść inskrypcji z kapitelu kolumny znalezionego w pobliżu Szirazu wskazuje, że wyprawa Gordiana III na Iran miała miejsce w trzecim roku panowania Szapura I. Tym samym koronację Szapura należy datować na 240/1 a nie później jak uznawano poprzednio: M. TAVOOSI, R. FRYE, *An inscibed capital*

Fihrist, pisze, że działo się to w niedzielę, pierwszy dzień miesiąca Nisan, kiedy słońce weszło w znak Barana, nie wspomina jednak gdzie uroczystość miała miejsce[5]. Natomiast w koptyjskiej *Kephalaia* odnajdujemy fragment opowiadający o spotkaniu w dniu koronacji nowego króla z Manim w Suzjanie[6]. M.-L.Chaumont łączy te dwie tradycje przypuszczając, że spotkanie to oraz koronacja Szapura mogły mieć miejsce w Gundeszahpur, stolicy Chuzystanu, o której Mas'udi pisze, iż była rezydencją władców sasanidzkich aż do czasów Hormuzda II[7]. Należy jednak pamiętać, że Gundeszahpur zawdzięcza swą sławę jeńcom rzymskim, którzy rozpoczęli budowę miasta po zwycięskich kampaniach zachodnich Szapura I. Brak natomiast dowodów by wcześniej miasto to odgrywało jakąkolwiek rolę. Co więcej data jaką podaje Ibn an-Nadin dla pierwszego spotkania Maniego z Szapurem okazuje się być czystą fantazją[8]. Tym samym zasadność hipotezy lokalizującej koronację Szapura I w Chuzystanie staje pod znakiem zapytania.

W przekazach historyków arabskich i perskich nie znajdujemy żadnych wzmianek dotyczących miejsca koronacji następców Szapura I aż do Bahrama V. Zgodnie zaś z tymi przekazami Madain czyli Ktezyfon był miejscem koronacji Bahrama V (421-439), Chosrowa III, Balasza (488-497), Bahrama Czobina (590-591), Kawada II Sziroe, Farrukzada-Chosrowa IV (631/632)[9]. Brak zgodności natomiast co do miejsca koronacji Kawada I (488-497). Ta'alibi pisze bowiem o koronacji w Ktezyfonie[10], zaś Firdousi w Estahrze[11]. Podobnie jest w przypadku Chosrowa II Parweza (591-628), który według Tabariego koronował się w Ktezyfonie[12] ale według Firdousiego świątyni Atur Gusznasp w Sziz[13] oraz Jazdegerda III, którego zdaniem Tabariego „wielcy z Estahru" koronowali w „świątyni ognia, którą nazywano (świątynią) Ardaszira"[14]. Perski kronikarz Mirkhond umiejscawia jednak koronację Jazdegerda III w świątyni w Madain[15]. Ogółem w źródłach znajdujemy lakoniczne informacje dotyczące koronacji 13 spośród 34 władców sasanidzkich i

---

dating from the time of Shapur I, Bulletin of the Asia Institute (of Wayne State University) 3, 1990, p. 25-28.

5 G. FLÜGEL, *Mani, seine Lehre und Seine Schriften*, Leipzig 1862, p. 51.

6 C. SCHMIDT, H.J. POLOTSKY, *Kephalaia*, vol. I, Stuttgart 1940, p. 15.

7 M.-L. CHAUMONT, *Oú les rois sasanides étaient-ils couronnés?*, Journal Asiatique 252, 1964, p. 62.

8 E. HONIGMANN, A. MARICQ, *Recherches sur les „Res Gestae divi Saporis"* [Mémoires de l'Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres, vol. XLVII], Bruxelles 1952, p. 21-38.

9 CHAUMONT, *op. cit.*, p. 64-68.

10 NÖLDEKE, *Tabari*, p. 138.

11 *Fidrousi*, vol. VI, p. 124, 1-2.

12 NÖLDEKE, *Tabari*, p. 276.

13 *Firdousi*, vol. VII, p. 4-6.

14 NÖLDEKE, *Tabari*, p. 397.

15 MIRKHOND, *Histoire des Rois de Perse, de la dynastie des Sassanides* [A.I. SILVESTRE DE SACY *trad.*], Paris 1793, p. 276.

tylko w dwóch przypadkach Ormuzda IV i Jazdegerda III autorzy arabscy piszą wprost, iż koronacja miała miejsce w świątyni ognia. Jest to o tyle zaskakujące, że przecież tradycyjnie przyjmuje się, że koronacja w świątyni ognia była regułą u Sasanidów.

W *Liście Tansara do króla Tabaristanu* znajdujemy następujący opis wyboru nowego króla: „Tej nocy, składa się koronę i tron w *bargah*. Dostojnicy zajmują miejsca według swej rangi. Mobad, herbadowie, wielcy, ministrowie spotkają się z książętami. Ustawiają się szeregiem przed nimi i mówią: *„Zasięgnęliśmy rady Boga na wysokościach, obdarzył nas szczęśliwym natchnieniem i odsłonił nam to co dobre*" następnie mobad mówi głośno: *„Aniołowie uznali jako króla tego i tego syna tego i tego: wy także, ludzie, zaakceptujcie go i niech to będzie dla was dobra nowina!"* następnie niesie się księcia na tron i wkłada na jego głowę koronę"[16].

Dziś już jednak wiadomo, iż *List Tansara* należy rozpatrywać jedynie jako pismo propagandowe kleru zoroastryjskiego, a nie dokument historyczny[17]. Niemniej M.-L. Chaumont biorąc pod uwagę właśnie opis wyboru króla w *Liście Tansara* oraz przykłady ewentualnych podwójnych koronacji dwóch pierwszych władców sasanidzkich i opisywane wyżej przeciwstawne lokalizacje koronacji Kawada I, Chosrowa II i Jazdegerda III, dochodzi do wniosku (rozszerzając w czasie teorię S.T. Taqizadeha), że wszyscy władcy sasanidzcy koronowali się dwukrotnie[18]. Odbywająca się w Ktezyfonie koronacja miałaby przebiegać tak jak opisuje ją *List Tansara*, i byłaby raczej intronizacją odbywającą się tuż po proklamacji, w obecności dostojników dworskich i książąt. Druga koronacja miała by bardziej uroczysty charakter odbywając się przed świętym ogniem, z udziałem magów i poza nałożeniem korony na głowę nowego króla, ceremonia ta zawierała rytuały inwestytury religijnej wywodzące się z tradycji co najmniej okresu achemenidzkiego. Od pewnego momentu główną rolę podczas tej uroczystości zaczął odgrywać *Mobedan Mobed*. Miejscem, w którym się owe uroczyste koronacje odbywały była świątynia ognia w Ktezyfonie lub w Estahrze, zaś między obiema uroczystościami nie zachodziła żadna zależność czasowa i tak jak w przypadku Jazdegerda III religijna ceremonia mogła poprzedzać oficjalną intronizację.

Trudno jednak zgodzić się z przedstawioną wyżej hipotezą. Przede wszystkim nie mamy żadnych dowodów na istnienie obyczaju podwójnej koronacji władców sasanidzkich. Zarówno *List Tansara* jak i relacja Lazara P'arpeci dotycząca wyboru nowego króla po śmierci Peroza[19] oraz źródła arabskie i perskie relacjonują koronację króla bezpośrednio po jego wyborze.

Jest jasne, że pierwsza koronacja Ardaszira I jako władcy Estahru nie miała tego samego znaczenia co jego koronacja na Króla królów w Ktezyfonie. Natomiast

---

16 *Nama-i-Tansar ba Gušnasf* [M. MINOVI *ed.*], Teheran 1932, p. 39-40.

17 G. WIDENGREN, *Iran, der grosse Gegner Roms*, in: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, vol. II. 9. 1., Berlin 1976, p. 246.

18 CHAUMONT, *op. cit*, p. 71-72.

19 WIDENGREN, *op. cit.*, p. 243.

nieprzypadkowa, jak się wydaje, zbieżność zachodzi między sprzecznymi relacjami co do miejsc koronacji Kawada I, Chosrowa II, a kłopotami tych monarchów w utrzymaniu tronu. W wyniku rewolty pałacowej Kawad (488-497, 499-531) został w 497 r. pozbawiony tronu przez swego brata Zamaspa (497-499). Ponownie objął panowanie w 499 r. Chosrow II po pierwszym roku panowania został zdetronizowany przez Bahrama VI Czobina. Wkrótce potem odzyskał tron. Niewykluczone więc, że obaj władcy koronowali się powtórnie w innych miejscach niż miejsca pierwszej koronacji. Słuszność tej hipotezy zdaje się potwierdzać fakt, iż znamy z numizmatyki dwie różne korony zarówno Kawada I jak i Chosrowa II[20]. Również na monetach Jazdegerda III obserwujemy zmianę korony, która także była wynikiem wydarzeń historycznych. Po śmierci Chosrowa II na tronie irańskim pojawiło się wielu popieranych przez grupy arystokracji książąt, o których, jak pisze R. Frye, nie wiele więcej można powiedzieć poza zachowanymi w pamięci potomnych imionami. W tym burzliwym okresie w Estahrze wychowywał się Jazdegerd, wnuk Chosrowa II. W 632 r. z woli miejscowej arystokracji Jazdegerd III został proklamowany królem Iranu i koronowany w świątyni ognia zwanej świątynią Ardaszira. W tym samym czasie na tronie w Ktezyfonie zasiadał Farrukzad-Chosrow. Zwolennicy nowego króla wyruszyli do Ktezyfonu i po zdobyciu miasta zabili Farrukzada-Chosrowa. Tron w stolicy imperium był wolny. Niewykluczone zatem, że Mirkhond opisuje właśnie drugą koronację Jazdagerda III w Ktezyfonie.

Możemy więc przyjąć, iż różnice w umiejscowieniu koronacji Kawada I, Chosrowa II i Jazdegerda III wynikają z faktu, iż rzeczywiście koronowali się oni dwukrotnie (Kawad I i Chosrow II po krótkotrwałej utracie tronu, Jazdegerd III po zdobyciu Ktezyfonu). Wyraźnie jednak podwójna koronacja nie była stałą praktyką dworu sasanidzkiego.

Z posiadanych informacji o miejscu koronacji 13 spośród 33 władców dynastii sasanidzkiej, 11 dotyczy koronacji w Ktezyfonie, przy czym informacje o koronacji w Ktezyfonie dotyczą dziewięciu z ostatnich dwudziestu władców dynastii, a tylko dwóch (Ardaszira I i Szapura I) z pierwszych trzynastu panujących w III i IV w. Możemy więc przyjąć, że od czasu kiedy Ktezyfon został stolicą imperium (prawdopodobnie pod koniec IV w.[21]), był on też miejscem głównych uroczystości koronacyjnych. Hipotezę tę wzmacnia relacja Masu'diego, że każdy król po wstąpieniu na tron udawał się pieszo do świątyni ognia Atur Gusznasp w Sziz, gdzie składał wspaniałe prezenty[22]. Geograf ibn Hurdadbih precyzuje, że pielgrzymkę tę król rozpoczynał z Madain. Należy jednak pamiętać, że relacje te odnoszą się jedynie do okresu nie wcześniejszego jak VI w., na który datuje się budowę świątyni w Taht-e Suleiman[23].

---

20 D. SELLWOOD, *An Introduction to Sasanian Coins*, London 1985, p. 52.

21 PH. GIGNOUX, *La liste des provinces de l'Eran dans les inscriptions de Šabhur et de Kirdir*, ActaAntHung 19, 1971, p. 87-88.

22 AL-MAS'UDI, *Kitab at Tanbih. Le livre de l'avertissement* [C. DE VAUX *ed.*], Paris 1896, p. 137.

23 R. NAUMANN *et al.*, *Takht-i Suleiman*, AA 1975, p. 109-204.

Zarówno hipoteza M.-L. Chaumont o podwójnej koronacji monarchów sasanidzkich jak i wspomniana na początku opinia A. Christensena, iż miejscem koronacji była świątynia Anahity w Estahrze opierały się na założeniu, że miejscem koronacji była świątynia ognia. Założenie to wynikało z połączenia informacji, że po wstąpieniu na tron nowego króla zapalano jego ogień, z przekazem Izydora z Charaksu, wedle którego Arszak, założyciel dynastii Arsacydów godność królewską przyjął przed wiecznie płonącym ogniem w mieście Asaak w Astauenie[24] oraz z błędną interpretacją przedstawień zdobiących rewersy sasanidzkich monet. Tymczasem z dostępnych źródeł wynika, że jedynie dwaj władcy z dynastii Sasanidów: Ardaszir I i Jazdegerd III przyjęli na początku swego panowania koronę w świątyni ognia Anahity co, jak już powiedziano, było raczej konsekwencją wydarzeń politycznych i być może zgodne z tradycją prowincji Fars. Brak natomiast innych wzmianek, które wskazywałyby, iż koronacja Króla królów w świątyni ognia była stałą praktyką dworu sasanidzkiego. Co więcej, jak dowodzą przykłady monet Hormizda-Ardaszira i Narsego, ołtarz ognia wraz z inskrypcją *„ogień (imię króla)"* mógł pojawić się na monetach sasanidzkich już po wyborze nowego króla a jeszcze przed oficjalną koronacją[25]. Może to oznaczać, że albo ołtarz ognia przedstawiany na rewersach monet nie jest tym ołtarzem, na którym zapalano ogień w dniu koronacji albo, że ogień ten zapalano już po wyborze a przed koronacją nowego króla. Jest jeszcze jedna możliwość, na którą wskazują monety Narsego bite jeszcze w czasie kiedy był on królem Armenii, iż ołtarz ognia przedstawiany na rewersach sasanidzkich monet miał takie samo znaczenie jak wymieniane przez Szapura I w inskrypcji na Ka'ba-ye Zardoszt ognie poświęcone pamięci jego samego i jego pięciu dzieci.

Znamienne jest też, że ani w *Liście Tansara*, ani w innych dokumentach nie pada bliższe określenie osoby, której przypadał zaszczyt nałożenia korony na głowę wybrańca. W czasach panowania dynastii partyjskiej przywilej koronowania nowego władcy pozostawał w rękach przedstawicieli potężnego rodu Surenów. Na dworze Partów armeńskich przywilej ten należał do rodu Bagratidów, którzy od początku panowania tej dynastii sprawowali funkcję *t'agadir* - komendanta kawalerii i *apetp* kładącego na głowę władcy koronę[26].

Funkcja świeckiego koronującego nowego władcę jak się wydaje zupełnie zanikła w okresie sasanidzkim. W czasach Bahrama V Gora (421-439) zaszczyt ten przypadł najwyższemu z kapłanów *Mobedan Mobedowi*[27], co często tłumaczy się wzrostem potęgi kościoła mazdejskiego. Wobec całkowitego milczenia źródeł na ten temat należy przyjąć, iż wcześniejsi królowie sasanidzcy zachowujący funkcję najwyższego zwierzchnika Kościoła obywali się bez jakiegokolwiek pośrednika.

---

24 ISIDORUS CHARACENUS, *Mansiones Parthicae* [W.F. SCHOFF *ed.*], Philadelphia 1914, p. 11.

25 V. LUKONIN, *Kultura Sasanidskovo Irana. Iran v III - V v.*, Moskva 1969, p. 170, 180, 181.

26 M.-L. CHAUMONT, *Recherches sur les institutions de l'Iran Ancien et de l'Arménie*, Journal Asiatique 249, 1961, p. 300.

27 NÖLDEKE, *Tabari*, p. 96.

Nie jest zapewne przypadkiem, że w inskrypcji Szapura I na Ka'ba-ye Zardoszt wśród 66 osób tworzących świtę władcy znalazł się tylko jeden przedstawiciel kościoła, rangi raczej skromnej. Koronacja Bahrama V Gora przez *Mobedan Mobeda* zdaje się być raczej zdarzeniem pojedynczym, nie wynikającym z wymogów tradycji.

Dzisiejsi, dwudziestowieczni badacze starożytnych koncepcji władzy królewskiej z trudem zdają się godzić z brakiem przepełnionego przepychem ceremoniału koronacyjnego. Stąd właśnie, jak sądzę, mimo braku najmniejszych dowodów, wziął się pomysł o podwójnej koronacji: tej formalnej i tej pełnej sacrum. Trzeba jednak pamiętać, że tam gdzie zasady istniały ścisłe zasady sukcesji trony rytuał inauguracyjny mógł nie odgrywać zbyt wielkiej roli.